

skelle mellem de godsejere og embedsmænd der også havde tilknytning til det københavnske erhvervsliv, og dem der i det væsentlige var uden en sådan. Hvis vi tør domme ud fra de iagttagelser der kan gøres i moderne politik, ser vi at gradsforskelle i politisk syn spiller en betydelig større rolle end væsensforskelle. Gennem disse gradsforskelle er det imidlertid at sociale strukturforandringer gør sig gældende. Derfor er der efter min opfattelse god mening i at sige at Ostens og kollegiets standpunkter »dybest set« — altså netop ikke i samtiden klart opfattet således — var »udtryk for en interesse modsætning mellem Københavns kapitalistiske erhvervskredse som forlangte statens støtte, og landbrugets kriseramte godsejere der fremfor alt ønskede sparsommelighed i statshusholdningen«. At kalde dette en »klassekamp« finder jeg uheldigt, dels fordi ordets sidste led giver en dårlig beskrivelse af det der foregik, dels fordi det er uegnet til videnskabelig brug på grund af de følelser af modsat art der knytter sig til det. Hvad Karl Marx angår, synes jeg historikerne skylder ham tak fordi hans klassekampsteori kraftigt har fremmet forståelsen af økonomiske faktoreres betydning for den historiske udvikling, men at vi i øvrigt kan lade den og ham høre det 19. århundrede og dets eftervirkninger til. Det forekommer mig da også urigtigt når prof. Bagge taler om at »vi så at sige daglig indånder« klassekampsynspunktet. Det er andre »synspunkter« der nu er fremherskende. Noget andet er at udforskningen af de sociale strukturforandringer og deres politiske forløb fortsat vil være en af den historiske videnskabs centrale opgaver, hvis den vil bidrage til stadig dybere forståelse af det menneskelige samfunds væsen.

Erik Rasmussen.

Svar til dr. Erik Rasmussen.

I betragtning af den foranstående anmeldelses særlige karakter har redaktionen ment, at dr. Rasmussen burde have lejlighed til at kommentere den. Efter at jeg i manuskriptet til recensionen har taget hensyn til visse af hans indvendinger, må jeg iøvrigt fastholde mine synspunkter. Desuden skal jeg bemærke følgende:

Det forekommer mig, at dr. R. stadig sammenblander økonomisk-politisk overbevisning (socialistisk, liberalistisk etc.) og økonomisk teori. Der kan iøvrigt være meget rigtigt i hans principielle betragtninger over økonomi og historie. Hovedsagen er dog, at den økonomiske historieforskning trods alle betænkeligheder er

nødt til i vid udstrækning at bruge økonomisk teori, hvad dr. R.s egen bog klart illustrerer.

Dr. R. regner tilsyneladende med en kortere menneskelig motivskala end jeg, men dette lader sig vistnok ikke med fordel diskutere. Derimod vil jeg gerne fralægge mig en opfattelse (ofte betegnet med ordene *quod non est in actis, non est in mundo*), som allerede Erik Arup kaldte forældet, og som jeg forresten ikke har set praktiseret konsekvent af nogen seriøs historiker i min tid. Jeg nærer varm sympati for ethvert forsøg på med de rette midler at komme bag om kildernes ord. Men jeg anser den fremgangsmåde som dr. R. kalder »sagkritik« for et fint og indviklet instrument, der stiller store krav til brugeren om gennemprøvning af alle forklaringsmuligheder. Det er ikke gjort med at gribe den første den bedste hypotese, og mange letkøbte og uholdbare påstande er fremsat i »sagkritikkens« navn. Anmeldelsen er bl. a. tænkt som et advarende ord i den henseende. Dr. R. misforstår til min forundring specielt min behandling af Ostens stilling ovfr. banken 1745. Den bygger, hvad det skulde være let at se, ikke på isoleret, »ordret« læsning af en enkelt kilde. Jeg har brugt en prøvet og såvidt vides endnu almindeligt anerkendt fremgangsmåde, der består i at veje kilder, argumenter og påstande enkeltvis, forkaste hvad der findes undervægtigt, og på grundlag af resten efter bedste evne forme en konklusion. Den tænksomme læser af anmeldelsen vil også have bemærket, at jeg flere steder i bogen netop savner ægte realkritik, logisk bearbejdelse af kendsgerninger som sølvprisens stigning 1743, Moltkes og Bernstorffs medvirkning ved Reventlows anbringelse i finansstyrelsen o. a.

Dr. R. tildeler efter min mening stadig Osten en alt for betydningsfuld rolle i bankens krise 1745 og i hans modparters opfattelse af denne. En indre modsigelse røber svagheden i bogens fremstilling af det sidste punkt. Dr. R. hævder først, at »kommissærerne og deres velyndere i kommercekollegiet« fandt grunden til bankens ulykke »alene i finansledelsens vrangvillige holdning« (s. 86, min kursivering). Påstanden kan ikke forliges med hans senere referat af kommercekollegiets betænkning 10. dec. 1745, der blandt årsagerne til »bankens ruin« fremhæver den høje sølvpris og den negative handelsbalance, som Osten var uden indflydelse på (jfr. s. 92). Dr. R. hager sig fast i modsætningen mellem kommercekollegiet og Osten og undlader e. m. m. netop at tage fornødent hensyn til visse forhold, som ikke understreges i »klare kildesteder«, deriblandt at seddelindløsningen havde måttet standses efter kun otte års forløb. Det kan nok uden Ostens hjælp have stemt adskillige af bankens hidtidige velyndere og specielt kongen kritisk mod

den¹ og have nødvendiggjort det kraftige forsvar som findes i betænkningen af 10. dec. At kollegiet benyttede lejligheden til at give Osten en del af skylden for ulykken (jeg har iøvrigt ikke skrevet at kommissærerne vilde give ham »ansvaret« for den), beviser hverken at betænkningen hovedsagelig var rettet mod Ostens dispositioner og planer, eller at disse blev anset for særlig farlige for den »ekspansive erhvervspolitik«; selv nålestik kan bruges i en magtkamp. Væsentligt fra et »sagkritisk« synspunkt forekommer det mig dog navnlig, at Ostens fald hverken finans- eller erhvervspolitisk betød et systemskifte. Det gør det svært at finde noget holdepunkt for den opfattelse, at han blev fjernet på grund af magthavernes utilfredshed med hans erhvervspolitiske indstilling. A. G. Moltkes ord kan jeg ikke tillægge samme betydning som dr. R. Han overfortolker e.m.m. her som ved udmøntningen 1743 og andetsteds en enkelt løsreven sætning og tager ikke i tilstrækkelig grad de relevante kendsgerninger i betragtning.

Hvad Ostens egne meninger angår, ser jeg ikke at han i sit »forsvar« har sagt eller antydnet, at seddelvekslingen ved de kgl. kasser i provinsen fremtidig burde ophøre. Dr. R. har naturligvis lov at formode at han ønskede det, at han vilde være gået til »generalangreb« på banken hvis han havde turdet, og at Holstein og han var enige »i hovedsagen«. Men det er allsammen kun formodninger, thi at det er Ostens forsvarsskrift, som *ikke* indeholder de meninger dr. R. vil tillægge ham, er vist et utilstrækkeligt bevis for at han havde dem. Dr. R. siger kategorisk, at den af Osten foreslåede seddelveksling i zahlkassen vilde have »umuliggjort kommercekollegiets ekspansive erhvervspolitik«. Det måtte dog vel afhænge af, hvordan bestemmelsen blev administreret, i første omgang altså af finansdirektørens indstilling, og dr. R. har ikke vist, at den var så forskellig fra kommercekollegiets, som han påstår. Osten hævdede ganske vist i sit »forsvar«, at seddelomløbet i den øjeblikkelige situation måtte indskrænkes. Men det mente kommercekollegiet også, og jeg indser ikke hvorfor dets ord herom skulde være en »parade«, når banken allerede i flere måneder havde handlet ud fra samme opfattelse og endnu et halvt år fortsatte med at nedskære udlånet (s. 83 f.). At Osten principielt var modstander af den »ekspansive erhvervspolitik« i det omfang, hvorunder den i 1740erne blev drevet, er e.m.m. et postulat.

Dr. R. finder nu at ordet »kamp« giver »en dårlig beskrivelse af

¹ Et øjeblik regner dr. R. tilsyneladende med denne sidste mulighed: »Dramatisk tilspidset blev kampen i slutningen af november, måske fordi det da blev åbenbart for kongen, at vanskelighederne ikke var rent midlertidige« (s. 87).

det der foregik». Han tror at han i sin historieopfattelse har ladet klassekampen med alt det 19. årh.s mørke og vildfarelser langt bag sig, og mener åbenbart at befinde sig i de »sociale strukturforandrings« klare dag. Nissen er dog flyttet med, hvad et enkelt eksempel kan vise. Som bekendt var det en af de oprindelige marxistiske læresætninger, at »bourgeoisiet« (nogenlunde enstydigt med dr. R.s »ekspansive borgerskab«) gennem klassekampene havde erhvervet det politiske eneherre-dømme i den moderne repræsentativstat, hvor statsmagten var blevet »et udvalg der forvalter hele bourgeoisklassens fælles forretninger«. Denne forenkledede karakteristik af den historiske virkelighed er specielt for Danmark lidet træffende. Ikke desto mindre tænker dr. R. ad de samme baner. »Bankpolitikken var ... et vigtigt middel, hvormed det ekspansive borgerskab kæmpede sig endnu et væsentligt stykke frem ad vejen mod det punkt hvor det kunde *gøre staten til sin*«, siger han (s. 245 f., min kursivering). Ordene finder man blandt »betragtninger som er vokset frem af [dr. R.s] beskæftigelse med tidens bankpolitik i almindelighed« (s. 246). Marx og Engels vilde imidlertid have nikket bifaldende. Sætningen kunde passe smukt i 1. kapitel af Det kommunistiske manifest.

Poul Bagge.

Hugo Matthiessen: En Greve. Jørgen Scheel til Grevskabet Scheel, Stamhuset Estrup samt Ulstrup (1768-1825). København 1954. 207 s.

Greve Jørgen Scheel hører ikke til de medlemmer af den berømte gamle adelsslægt, som har indtegnet deres navn med hæder i Danmarks historie. Tværtimod færdedes han selv paa sit livs højdepunkt i den grad i baggrunden af det offentlige liv, at det virker næsten paafaldende i betragtning af hans højadelige byrd, hans indflydelsesrige slægtsforbindelser og uhyre godsrigdom. Forklaringen kan næppe være nogen anden, end at man paa højeste sted tidligt dannede sig en ganske bestemt opfattelse af hans evner og karakter. Af de offentlige hverv og naadesbevisninger, som næsten med nødvendighed maatte blive en mand med hans sociale position til del, opnaaede Jørgen Scheel meget faa. Hans farfader døde som geheimekonferensraad og blaa ridder. Hans fader, der af den ældre Bernstorff betegnedes som den danske adels hæder og pryde og det unge slægtleds krone, blev 25 år gammel sendt som dansk gesandt til hoffet i St. Petersburg for at overtage den vanskeligste post inden for dansk diplomati.